

IEVA DEVIATNIKOVAITĖ

Mykolo Romerio universitetas, Lietuva
Mykolas Romeris University, Lithuania

1933 M. TEISMŲ REFORMA IR KLAIPĖDOS KRAŠTO JUSTICIJA

The Reform of the Judiciary in 1933
and the Memel Territory

SUMMARY

The article reviews Reform of Lithuanian judiciary in 1933 insofar as it relates to the judiciary of the Memel Territory. Issues related to the implementation of this reform are discussed, as well as the demands of the Germany and Signatory States. The research is done mainly on the bases of the documents found in the Central State Archives of Lithuania: *pro memoria* of the governors of the Memel Territory, the letters of Lithuanian ministers and officials of the Directorate of the Territory, conversations between representatives of Germany, Signatory States and Lithuania, statutes of the Memel Territory, and case law of the Senior Tribunal of the Republic of Lithuania. Commentaries on Lithuanian laws and publications by inter-war Lithuanian scientists and mass media have been used as well.

SANTRAUKA

Straipsnyje apžvelgiama 1933 m. Lietuvos teismų reforma tiek, kiek ji yra susijusi su Krašto justicija. Aptariama reformos įgyvendinimo problematika bei Vokietijos ir signatarinių valstybių keliami reikalavimai. Rašant straipsnį, daugiausia naudotasi Lietuvos centriniame valstybės archyve rastais dokumentais – Krašto gubernatorių *pro memoria*, Klaipėdos krašto įstatymais, Lietuvos ministrų, Krašto Direktorijos raštais, Vokietijos, signatarinių valstybių bei Lietuvos diplomatų pokalbiais, Krašto įstatymais, Vyriausiojo Tribunolo jurisprudencija. Naudotasi ir tarpukario Lietuvos mokslininkų įstatymų komentarais, publicistiniais straipsniais.

Piliečių akyse <...> sudaro įspūdžio, kad krašto autonomija turi savotiško Lietuvos, Vokietijos ir Tautų Sąjungos condominium pobūdį.¹

RAKTAŽODŽIAI: 1933 m. Teismų santvarkos įstatymas, Klaipėdos krašto teismai, *pro memoria*.

KEY WORDS: Law on the Judiciary 1933, Courts of the Memel Territory, *pro memoria*.

IVADAS

1925 m. rugpjūčio 25 d. įsigaliojus Klaipėdos krašto konvencijai², Klaipėdos krašte galiojo kiti teisės aktai nei likusioje Lietuvos dalyje – Vokietijos bei Prancūzijos teisės aktai su nedidelėmis Krašto autonominės valdžios pataisomis. Maža to, Krašte veikė ir kitokia teismų sistema, kurioje nuo 1924 m. aukščiausia instancija priklausė Vyriausiojo Tribunolo Klaipėdos krašto skyriui, apeliacinė – Klaipėdos apygardos teismui, o žemiausią teismų pakopą sudarė valsčių teismai Klaipėdoje, Šilutėje, Priekulėje, Rusnėje ir Viešvilėje. Krašte buvo ir specializuotų teismų, kokių nebuvo Didžiojoje Lietuvoje. Jie buvo įsteigti Vokietijos įstatymų arba Prancūzijos atstovų įsakymų pagrindais. Tai Klaipėdos miesto pirklių teismas³, Klaipėdos miesto pramonės teismas⁴, Jūrų įstaiga⁵, Krašto vertinimo teismas darbo ginčams⁶, nuomos taikinimo įstaigos⁷, taikinimo, darbo ginčų įstaigos⁸ (kai kurie jų paminėti – Robinsonas 1934: 571–572), darbo ginčus sprendžiantis Arbitražo teismas⁹, įkeisto turto ir kitų pretenzijų perkainojimo įstaigos Krašto apskrityse¹⁰ ir t. t.

Taigi tuo metu Krašte galiojo keletas teisinių sistemų – Vokietijos, Lietuvos, pačios Krašto autonominės valdžios bei tarptautinės teisės.

Tad visiškai nenuostabu, kad kildavo konfliktų, kai Vokietijos įstatymai nustatydavo kokią nors tvarką, priešingai nei Lietuvos įstatymai ar Statuto normos.

Pavyzdžiui, Krašto teisėjai iki 1934 m. pagrindine proceso kalba laikė vokiečių kalbą (Deviatnikovaitė 2018a), nes vadovavosi Vokietijos Reicho Teismų santvar-

kos įstatymo 186 straipsniu, kuriame buvo įtvirtinta, jog proceso kalba yra vokiečių kalba¹¹. Tuo tarpu, žinia, Klaipėdos krašto statuto 27 straipsnis pripažino lietuvių ir vokiečių kalbų lygybę.

Arba štai būsimus teisėjus Krašte rengdavo pagal Vokietijos teisingumo ministro nustatytą tvarką¹², o joje nebuvo reikalavimų pretendentui mokėti vokiečių ir lietuvių kalbas bei būti Lietuvos piliečiu. Situacija šiek tiek pasikeitė, kai 1934 m. buvo paskelbtas Krašto direktorijos paliepinimas dėl juridinių egzaminų¹³. Pasak D. Stankūno, šis teisės aktas buvo panašus į vokiečių nustatytą tvarką, bet išsiskyrė tuo, kad egzaminų laikymas buvo perkeltas į Krašto teritoriją, egzaminų komisijoje galėjo dalyvauti ir Vytauto Didžiojo universiteto dėstytojai, o VDU teisės mokslų diplomai buvo pripažinti lygiaverčiais Vokietijos universitetų teisės mokslų diplomams (Stankūnas 1938: 410–411).

Būta ir tokių situacijų, kai tą patį asmenį teisdavo ir Klaipėdos krašto teismas, ir Didžiosios Lietuvos teismas, ir abu teismai remdavosi skirtingais teisės aktais, kurių vieni galiojo Didžiojoje Lietuvoje, kiti – Mažojoje¹⁴.

Ilgainiui kildavo konfliktų ir dėl to, jog Krašto teismai grįsdavo savo sprendimus Vokietijos aukštesnių teismų sprendimais, siųsdavo savo sprendimų originalus Vokietijos teismams, tiesiogiai bendradarbiaudavo su Vokietijos teismais dėl pagalbos baudžiamosiose bylose, siųsdavo šaukimus Vokietijoje gyvenantiems ekspertams, liudininkams per Vokietijos valdžios organus aplenkdami

Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministeriją, perduodavo vieni kitiems nuteistuosius¹⁵.

Kildavo nesutarimų ir dėl to, kad būdavo neaišku, kuris teismas turi nagrinėti tarnybinę bylą, kai nusižengimą ar nusikaltimą padaro Didžiosios Lietuvos tarnautojas tarnaudamas Klaipėdos krašte¹⁶.

Ginčų būdavę ir dėl to, kieno vardu Krašto teismai turi priimti sprendimus – Lietuvos Respublikos ar Klaipėdos krašto¹⁷. Šis ginčas buvo išspręstas Krašto Seimeliui priėmus įstatymus dėl baudžiamojo ir civilinio procesų tvarkos¹⁸, kuriuose buvo nustatyta, jog visi Krašto teismų priimami sprendimai turi prasidėti žodžiais „Lietuvos Respublikos vardu“.

Kilo nesusipratimų dėl Krašto teisėjų priesaikos, kadangi jie iki maždaug 1927 m. prisiekdavo Vokietijos valstybės tarnybai (Vikeris 1934: 259). Kilo ginčų ir dėl teisėjų pilietybės¹⁹.

Nemenką dalį ginčų sudarydavo nesusipratimai dėl santykio tarp Vyriausiojo Tribunolo visuotinio susirinkimo ir Vyriausiojo Tribunolo Klaipėdos krašto skyriaus. Lietuvos teisininkai buvo įsitikinę, jog Vyriausiojo Tribunolo kompetencija turi apimti ir Klaipėdos skyrių, t. y. Vyriausiojo Tribunolo visuotinio susirinkimo sprendimai turėjo būti priva-

lomi ir šio tribunolo Klaipėdos skyriui. Savo ruožtu Krašto teisininkai tvirtino, kad tik Klaipėdos krašto skyrius yra kompetentingas aiškinti su Kraštu susijusius teisės aktus, ir Klaipėdos skyrių laikė aukščiausiu teismu Krašto teismų sistemoje²⁰.

Taigi nenuostabu, jog centrinei Lietuvos valdžiai reikėjo šiuos konfliktus sureguliuoti. Tam buvo pasirinktas Lietuvos teismų reformos kelias, kuriuo norėta išspręsti ne tik Klaipėdos krašto problemas. Šis straipsnis yra skirtas 1933 m. teismų reformos apžvalgai tik tiek, kiek ji yra susijusi su Klaipėdos krašto justicija.

Mokslinės literatūros šia tema nėra, išskyrus tai, jog yra mokslinių straipsnių apskritai apie 1933 m. teismų reformą (Maksimaitis 2013; 2017), nesigilinant į Klaipėdos krašto klausimą.

Rašant straipsnį, daugiausia naudotasi Lietuvos centriname valstybės archyve rastais dokumentais – Krašto gubernatorių *pro memoria*, Klaipėdos krašto įstatymais, Lietuvos ministrų, Krašto Direktorijos raštais, Vokietijos, signatarinių valstybių bei Lietuvos diplomatų pokalbiais, Krašto įstatymais, Vyriausiojo Tribunolo jurisprudencija. Naudotasi ir tarpukario Lietuvos mokslininkų įstatymų komentarais, publicistiniais straipsniais.

1933 M. TEISMŲ SANTVARKOS ĮSTATYMO NORMOS, SUSIJUSIOS SU KLAIPĖDOS KRAŠTO TEISMAIS

Reikia pripažinti, jog Lietuvos centrinė valdžia gana lėtai reagavo į konfliktines situacijas Klaipėdos krašto justicijos srityje. Manytina, kad šis klausimas buvo sprendžiamas teismų refor-

mos keliu, turėjo įtakos Klaipėdos krašto gubernatoriums A. Merkys. Jis nuolatos rašydavo centrinei valdžiai apie teisinius nesusipratimus Klaipėdos krašte. Būtent jis ir pažymėjo, kad Lietuvos

centrinė valdžia vangiai reaguoja į susiklosčiusią situaciją. 1929 m. jis rašė (kalba netaisyta):

Vietos teismas tebėra pilnoj vokiečių įtek-mėj ir sudaro stipriausią vokiškumo „burgą“. Daug teisėjų ir šiaip teismo valdininkų tebėra Vokiečių piliečiai. Nepaisant mano raštų ir kalbų, pradendant nuo 1927 m. su buv. Ministeriu Pirmininku apie sudarymą referendumams ir asesoriams kvosti komisijas ir sudarymą prie juridinio fakulteto vokiečių teisės katedros, o taipogi išleidimą kai kurių taisyklių teisingumo srityj, kaip pav. bausmės dovanojimo taisyklių, – ligi šiolei niekas nepadaryta. Toks mūsų veikimas sudaro vokiečiams išpūdžio, kad mes nemokam šios srity by ką padaryti.²¹

1929 m. tuometis Klaipėdos krašto gubernatorius A. Merkys, išklausęs tiek Lietuvos, tiek Krašto teisininkų nuomonių, pasitarime su valstybės vadovu²² pateikė pasiūlymus, kuriuos apžvelgsime kitose pastraipose.

Pirma, imti reguliuoti Krašto teismų darbuotojų atrankos tvarką, t. y. pačiai centrinei valdžiai sudaryti komisijas referendumų ir asesorių (teismų kandidatų) atrankoms.

Antra, A. Merkys siūlė įsteigti vokiečių teisės katedrą Teisių fakultete. Savo ruožtu norėta padidinti stipendijų skaičių studijuojantiems teisę Vokietijoje klaipeidiečiams lietuviams. Taip norėta išsiugdyti gerai išmanančių Vokietijos teisę Lietuvos teisininkų kartą.

Trečia, kitaip reglamentuoti Vyriausiojo Tribunolo Klaipėdos skyriaus teisinį statusą. Manytina, norėta aiškiau įtvirtinti santykį tarp Vyriausiojo Tribunolo visuotinio susirinkimo ir Vyriausiojo Tribunolo Klaipėdos krašto skyriaus.

Ketvirta, derinti Lietuvos įstatymus su Krašto įstatymais. Tuo siekta išlyginti skirtumus tarp Krašto ir Lietuvos ekonominio gyvenimo.

Penkta, A. Merkys siūlė paruošti viena gabų teisėją ne klaipeidietį, kuris dirbtų Vyriausiajame Tribunole ir kuris orientuotųsi vokiečių teisėje Vyriausiojo Tribunolo Klaipėdos skyriui sprendžiant bylas.

Dėl Klaipėdos krašto teismų situacijos ir kitų klausimų, kurie šiame straipsnyje nėra analizuojami, akivaizdu, jog teismų reforma Lietuvoje tapo neišvengiama. 1933 m. liepos 11 d. buvo paskelbtas Teismų santvarkos įstatymas²³. Apžvelgsime normas, susijusias su Klaipėdos krašto teismais, remdamiesi T. Petkevičiaus ir M. Romerio aiškinamaisiais šių nuostatų raštais²⁴. Iš šių raštų aiškėja keli svarbiausi naujų straipsnių dėl Krašto teismų ir jų santykio su centrinėmis institucijomis bei centriniais teismais aspektai.

Pirma, dalykinė Klaipėdos krašto teismų kompetencija. Teismų santvarkos įstatymo 17, 19 ir 21 straipsniuose buvo nustatyta dalykinė Krašto teismų kompetencija, t. y. teisingumo ministras turėjo spręsti, kuris Didžiosios Lietuvos teismas nagrinės baudžiamąsias bylas dėl nusikaltimų karinei prievolei ir dėl valstybės tarnautojų tarnybinių nusikaltimų, padarytų Klaipėdos krašte. Visoms šioms byloms kasacinė instancija buvo numatyta Vyriausiasis Tribunolas. Tokių nuostatų priėmimas buvo grindžiamas Vyriausiojo Tribunolo visuotinio susirinkimo sprendimais²⁵, kuriuose Tribunolas Krašto teismų kompetenciją apibrėžė pagal dalyką, o ne teritoriniu aspektu. Pažymėtina, jog ir Valstybės Taryba buvo

tos nuomonės, kad teismų jurisdikcija Krašte turi būti dalykinės kompetencijos, išskiriant visas Statuto 5 straipsnyje neįvardytas sritis²⁶. Be to, T. Petkevičius pabrėžė, jog Krašto Statuto 5 straipsnis dėl autonominių Krašto subjektų valdymo sričių apima ir teismus, taigi ir Statute Krašto teismų kompetencija yra apibrėžta dalykiškai. Pasak T. Petkevičiaus, tai, kas nepavesta Krašto teismams, yra pavesta centriniams teismams. Mokslininkas pateikia ir JAV federalinių teismų pavyzdį valstijų teismų atžvilgiu, ir vokiečių profesoriaus Triepelio mintis dėl to, kad paralelės tarp, viena, įstatymų leidimo ir, antra, administracijos bei jurisdikcijos yra normalus dėsniš²⁷.

Antra, Krašto teismų santykis su Didžiosios Lietuvos teismais. M. Romeris Vyriausiojo Tribunolo jurisdikciją, apimančią ir Krašto teismus, traktavo kaip kompromisą, „kuris teismo srityje įjungia Krašto vietos autonomiją į Lietuvos valstybės suverenumą“. Be to, tai padeda išlaikyti „bendrąją visai Respublikai viešiną valstybinę teismo viršūnę“²⁸. Tačiau profesorius įžvelgė „skaudžią“ spragą Respublikos teismų sistemoje dėl teigiamų ir neigiamų kompetencijos ginčų tarp centrinių ir Krašto teismų. Teigiami kompetencijos ginčai reiškė situaciją, kada tiek Krašto teismas, tiek centrinis teismas mano esą kompetentingi nagrinėti tą pačią bylą ir abu ją išsprendžia priimdami skirtingus sprendimus. Neigiami kompetencijos ginčai yra tokie ginčai, kada nei Krašto teismas, nei centrinis teismas neprisipažįsta esą kompetentingi nagrinėti vieną ar kitą bylą, ir tokios bylos lieka neišspręstos. Tokias situacijas M. Romeris laikė kenkiančio-

mis valstybės suverenitetui, tarsi egzistuojant dvi lygiagrečios, tarpusavyje nesusijusios teisminės sistemos, skatinančios dvigubą teismų kompetenciją bei „teisminę anarchiją“²⁹. Vyriausiojo Tribunolo Klaipėdos skyrius negalėtų kompetencijos ginčų nagrinėti lygiai kaip ir Tribunolo Civilinių bylų ar Baudžiamųjų bylų skyriai. Todėl, pasak M. Romerio, ir buvo priimtas Teismų santvarkos įstatymo 26 straipsnis, skelbiantis, kad bylų priklausomybės ginčai tarp Klaipėdos krašto teismų ir kitų Lietuvos teismų sprendžiami Vyriausiojo Tribunolo Visuotinio susirinkimo, kurio sprendimai privalomi Tribunolo Klaipėdos skyriui.

Trečia, Krašto teisėjų priežiūra. Teismų santvarkos įstatymo 77 straipsnis skelbė, kad Krašto teismus prižiūri Vyriausiojo Tribunolo Klaipėdos krašto skyriaus pirmininkas. Pažymėtina, kad Krašto teismų teisėjus skirdavo Krašto direktorija. Tačiau drausmės teismu, pagal Statuto 23 straipsnį, buvo Vyriausiojo Tribunolas. Buvo keliamas klausimas, koks yra Direktorijos vaidmuo Tribunolo Klaipėdos skyriaus teisėjams būnant Didžiosios Lietuvos tarnautojais (o tai reiškė ir jų administracinę sąsają su Teisingumo ministerija), atliekant Krašto teismų priežiūrą. M. Romeris aiškinamajame rašte bandė paaiškinti taip: „jei Klaipėdos teisėjų drausmės teismas yra sudarytas ne autonominiame organe, bet pavestas valstybės centro organui, tai tenka manyti, kad ir pati administracinė šio autonominio teismo priežiūra <...> priklauso centro organams“³⁰, t. y. teisingumo ministrui, taigi „ir pati priežiūra bei sankcijų iniciatyva yra bendroji ir koncentruojasi Teisingumo ministerijoje“³¹, o ne Krašto direktorijoje.

VOKIETIJOS IR SIGNATARINIŲ VALSTYBIŲ REIKALAVIMAI DĖL REFORMOS KRAŠTO TEISMŲ ATŽVILGIU

Naujai priimtas Teismų sutvarkymo įstatymas įsigaliojo 1933 m. rugsėjo 15 d. Iki to laiko jis buvo nuolatos aptariamas Užsienio reikalų ministerijos Politikos departamento direktoriaus S. Lozoraičio, Užsienio reikalų ministro D. Zauniaus ir Vokietijos nepaprastojo pasiuntinio ir įgaliotojo ministro E. Zechlino, Vokietijos užsienio reikalų ministerijos Rytų reikalų departamento direktoriaus R. Meyerio³².

E. Zechlinas buvo išreiškęs abejonių dėl Krašto prokurorų priežiūros ir dėl ginčų tarp Krašto ir kitų Lietuvos teismų sprendimų. Jo nuomone, Vyriausiojo Tribunolo visuotiniam susirinkimui neturėjo būti suteikta imperatyvaus aiškinimo funkcija, privaloma Tribunolo Klaipėdos skyriui, ir tam tikrais atvejais nebūtų keliamos drausmės bylos teisėjams ir prokurorams. Jo nuomone, tai pažeidžia Krašto statutą. Tačiau E. Zechlinas pritarė, kad taip, kaip iki tol, negali būti. O buvo taip (kalba netaisyta): „Ligi šiol padėtis buvo tokia, kad kilus konfliktui, pav., tarp kokio Klaipėdos teismo ir, pav., Šiaulių, Klaipėdos teismas nusprendavo viena, Šiaulių teismas kita. Byla ėjo į aukštesnes instancijas, ir Klaipėdos krašto teismo nutarimas patekdavo į Klaipėdos sekciją, o Šiaulių teismo nutarimas – bendrąjį Vyriausiojo Tribunolo susirinkimą.“³³

Tačiau vėliau Vokietijos atstovas išreiškė norą, kad Teismų santvarkos įstatymo įgyvendinimas būtų pristabdytas, antraip įstatymo įsigaliojimas prilygtų sprogusiai bombai ir nebebūtų tęsiamos su Lietuva jokios derybos³⁴. Po kelių dienų Vokietijos atstovas jau nebeprašė ati-

dėti Teismų santvarkos įstatymo įsigaliojimo, bet prašė, kad Lietuvos atstovai neoficialiai pasižadėtų iki lapkričio 1 d. nesiimti jokių veiksmų, t. y. kad Tribunolo visuotiniame susirinkime nebūtų keliami įstatymų aiškinimo klausimai, susiję su Klaipėdos kraštu, kad nebūtų atliekami Krašto teismų bei prokuratūros priežiūros veiksmai³⁵. Šis prašymas nebuvo įgyvendintas, tačiau Lietuvos atstovai atkreipė vokiečių dėmesį į tai, jog „pirmomis teismų santvarkos įstatymo veikimo savaitėmis ten, kur jis naujai pertvarko mūsų santykius su teismų organizacija Klaipėdoje, jis būtų taikomas labai lanksčiai, siekiant prijaukinti klaipe diečius ir nekelti be reikalo pačioje pradžioje sunkių skaudžių klausimų. Svarbu, kad įstatymas įsigalėtų ir šiaip būtų taikomas, nesukeldamas ypatingų konfliktų“³⁶.

Tuo Vokietijos atstovai nepasitenkino ir 1933 m. rugsėjo 22 d. įteikė sąrašą punktų pagal Teismų santvarkos įstatymo normas, kurie, Vokietijos politikų nuomone, prieštarauja Krašto Statutui³⁷. Dokumentą sudarė 14 punktų. Keletą jų aptarsime.

Pirma, Vokietijos atstovai atkreipė dėmesį į Krašto statuto 22 straipsnį, kuriame įtvirtinta, kad Krašte galioja iki Statuto įsigaliojimo buvusi teismų santvarka, kol Krašto autonominės institucijos priims atitinkamą įstatymą. Taigi, jų nuomone, Lietuvos teismų santvarkos įstatymas negalioja Krašte, nes tai prieštarautų Krašto Statutui.

Antra, nemažai dokumento punktų buvo susiję su Vyriausiojo Tribunolo vi-

suotinio susirinkimo vaidmeniu: jo aiškimo funkcija, esant nevienodiems teismų sprendimams teisės klausimais (90 str. 1 p.), jo sprendimais norint Vyriausiojo Tribunolo skyriams nukrypti nuo teisės precedentų (93–94 str.), jo įgaliojimais spręsti kompetencijos ginčus tarp Krašto teismų arba viešosios administracijos ir didžiosios Lietuvos teismų ir viešosios administracijos (26, 28, 29 str.).

Trečia, Vokietijos politikai atkreipė dėmesį, kad Vyriausiojo Tribunolo Klaipėdos skyriui ir teisingumo ministrui yra pavesta Krašto teismų priežiūra (77–79 str.), Klaipėdos krašto prokurorų priežiūra pavesta Vyriausiojo Tribunolo prokurorui (268 str.).

Ketvirta, Vyriausiojo Tribunolo Klaipėdos skyrius tapo aukščiausia instancija Krašto administracinėms byloms (22 str.).

Penkta, buvo pastebėta, jog trūksta nuostatos dėl to, kad Vyriausiojo Tribunolo teisėjai negali pakeisti Klaipėdos skyriaus teisėjų, nes Įstatymo 38 straipsnyje neminimas Klaipėdos skyrius. Vokietijos atstovų nuomone, Klaipėdos skyrius gali būti papildytas tik kitais Krašto teisėjais.

Šešta, Įstatymo 17 ir 420 straipsniai pagal Statutą apibrėžia Klaipėdos krašto teismų jurisdikciją. Tačiau ne šiuo įstatymu turi būti apibrėžta Krašto teismų kompetencija.

Septinta, buvo punktų ir dėl reikalavimo Lietuvos pilietybės teisėjams (112 str.), ir dėl lietuvių kalbos kaip teismo kalbos (63 str.), ir dėl to, kad pagal Įstatymo 125, 278, 290 straipsnius teisėjus, prokurorus ir advokatus skiria valstybės vadovas pristačius teisingumo ministrui. Čia išvelgta, jog trūksta nuostatos, kad Klaipėdos krašto teisėjus, prokurorus, advokatus skiria Krašto direktorijos pirmininkas.

Taip pat ir signatarinės valstybės protestavo³⁸ prieš Teismų santvarkos įstatymo normas³⁹, susijusias su Klaipėdos kraštu, ypač dėl to, kad lietuviai nesilaikė duoto pažado, jau 1931 m. gruodžio 1 d. notoje⁴⁰, bet konfliktas nepasiekė tarptautinio teismo. Signatarinių valstybių atstovai (Prancūzijos užsienio reikalų ministerijos teisininkas prof. J. Basdevant'as, teisės patarėjas Didžiosios Britanijos Užsienio reikalų ministerijai seras V. Malkinas, italų atstovai Ferrari, Quaroni, Japonijos atstovas Ito), įsigaliojus Teismų santvarkos įstatymui, ėmė kelti diskusinius klausimus ir „barti“ Lietuvą, kad ji, nepasitarusi su signatarinėmis valstybėmis, priėmė įstatymą, susijusį su Klaipėdos krašto justicija. Signatarinėms valstybėms labiausiai kliuvo naujojo Teismų sutvarkymo įstatymo normos dėl dalykinės Krašto teismų kompetencijos ir dėl Krašto teisėjų bei prokurorų priežiūros⁴¹. Šios valstybės laikėsi nuomonės, kad Krašto teismų kompetencija turėjo likti teritorinė, nenorėjo pripažinti, kad Tribunolo Klaipėdos skyriaus pirmininkas galėtų lankytis Krašto teismuose, tikrinti darbą, siūlyti iškelti drausmės bylą, nebent taip būtų daroma tik dėl Skyriui teisingųjų bylų. Vyko derybos ir dėl Krašto prokurorų kontrolės siūlant atidėti Įstatymo 268 straipsnio taikymą. Grindžiama tuo, kad Lietuvos politikai pirma turi išanalizuoti signatarinių valstybių pateiktas pastabas⁴².

1933 m. gruodį, kaip paaiškėjo iš diplomatinio susirašinėjimo, buvo apsispręsta, kad Teismų santvarkos įstatymo 78–80 straipsniai dėl teismų priežiūros Krašto teismams bus taikomi iš dalies, t. y. Vyriausiojo Tribunolo Klaipėdos krašto skyriaus pirmininkas galės prašy-

ti teismų bylų, reikalauti iš teisėjų žinių, nurodyti, kad būtų pašalinta netvarka, bet negalės lankyti teismų ir tikrinti jų darbą, taip pat siūlyti iškelti teisėjams drausmės bylas⁴³. Be to, signatarinės valstybės „spaudė“ Lietuvą netaikyti ir kitų straipsnių, ypač susijusių su Krašto prokurorų kontrole, jei jie nevykdo Vyriausiojo Tribunolo vyriausiojo prokuroro nurodymų, tvirtindami, kad „autonomija yra autonomija, arba jos nėra“⁴⁴. Prancūzijos užsienio reikalų ministerijos teisininkas prof. J. Basdevant'as galiausiai, pasak Lietuvos pasiuntinio Prancūzijoje, pasakė (kalba netaisyta): „Lietuvos Vyriausybė supras visą padėtį ir priims siūlomą palankią jai transakciją, kuri neužgauna prestižo, bet ir nedarys alijantams nei bendrai šių dienų Europos atmosferoj jokio naujo triukšmo, kurs tik silpnins Lietuvos „įsisenėjimo“ tradiciją Klaipėdoje.“⁴⁵ Taigi signatarinės valstybės nesilūlė priimti naujo įstatymo, tačiau siūlė laikinai netaikyti straipsnių dėl Krašto teismų ir prokuratūros kontrolės, nes tai nesuderinama su justicijos autonomija, ir tam kaip teisinį pagrindimą priimti 79 ir 268 straipsnių „interpretaciją“⁴⁶. Prancūzijos pasiuntinys pritarė šiai idėjai ir siūlė Lietuvos valstybei pri-

imti signatarinių valstybių siūlomą kompromisą, „idant teismų santvarkos įstatymo ginčas baigtųsi be susipykimo su signatarais“⁴⁷. Vėliau dar buvo dėl to derėtasi, bet taip kompromisas ir nebuvo rastas⁴⁸. 1939 m. visos Teismų santvarkos įstatymo nuostatos, susijusios su Klaipėdos kraštu, buvo panaikintos⁴⁹.

Pažymėtina taip pat, kad ir Krašto teisininkai neliko nuošalyje. Jie rašė straipsnius apie naująjį Teismų santvarkos įstatymą⁵⁰. Jie kritikavo Įstatymo nuostatas dėl tų pačių aspektų, kaip ir Vokietijos ar signatarinių valstybių atstovai.

Laikotarpiu tarp 1933 ir 1939 m. būta bandymų išspręsti dviejų lygiagrečių teismų sistemų vienoje valstybėje klausimą ne teisės reformos keliu, bet atskirais įstatymais, reglamentuojančiais atskirų teisminių institucijų steigimą. Pavyzdžiui, 1927 m. Ministrų kabinetas buvo įpareigojęs teisingumo ministrą įsteigti Klaipėdos krašte valstybinį teismą, kuris spręstų atitinkamas bylas pagal Respublikos įstatymus⁵¹. Ši idėja nebuvo įgyvendinta. 1935 m. buvo įsteigtas Statutinis teismas⁵², bet jis taip niekada ir nepradėjo veikti (Deviatnikovaitė 2018b).

IŠVADOS

Krašte galiojo keletą teisinių sistemų – Vokietijos, Lietuvos, pačios Krašto autonominės valdžios, tarptautinės teisės. Tad kildavo nemaža konfliktų, kai visos teisinės sistemos skirtingai reglamentuodavo kokį nors klausimą. To meto teisininkai aiškino, kad Klaipėdos krašto statusas yra nepakankamai aiškus, todėl esą ir kildavę konfliktai

Krašto teisingumo srityje. Straipsnio autorės nuomone, Statutas buvo gana aiškus dokumentas, tačiau tam tikrais atvejais jis buvo naudojamas ne kaip teisinis dokumentas, bei kaip politinis įrankis. Būtent tai ir buvo pagrindinė nesutarimų ir konfliktų priežastis, dėl kurios nukentėdavo esminiai teisingumo principai.

Literatūra

- Deviatnikovaitė Ieva. 2018. Lietuvių kalba Klaipėdos krašto teismuose ir mokyklose, *Logos* 96: 86–97.
- Deviatnikovaitė Ieva. 2018. Statutinis teismas: įstatymų projektai, aiškinamieji raštai, diplomatų pokalbiai. *Jurisprudencija* 25(1): 91–114.
- Maksimaitis Mindaugas. 2013. Teismų santvarkos pagrindų reformavimas Lietuvoje (1918–1933), *Jurisprudencija* 20(2): 375–390.
- Maksimaitis Mindaugas. 2017. Lietuvos 1933 m. teismų reformos rengimas. *Jurisprudencija* 24(2): 220–237.
- Robinzonas Jokūbas. 1934. *Klaipėdos krašto konvencijos komentaras. I tomas*. Kaunas: spaudos fondas.
- Stankūnas Domas? 1938. Teisinių paruošimas Klaipėdos Krašte, *Teisė* 44: 403–412.
- Vikeris R? 1934. Klaipėdos krašto teismų veikimo ir organizaciniai trūkumai, *Teisė* 27: 258–270.

Nuorodos

- 1 LCVA. F. 383, ap. Nr. 7, b. 1080, lap. 257.
- 2 Lietuvos ir Britų Imperijos, Francūzijos, Italijos ir Japonijos Konvencija dėl Klaipėdos Teritorijos, *Vyriausybės žinios*, 1924 m. rugsėjo 1 d., Nr. 169.
- 3 1929 m. lapkričio 28 d. Klaipėdos miesto vietos statusas apie pirklių teismą Klaipėdoje. *Klaipėdos krašto valdžios žinios*, 1930 m. gegužės 5 d., Nr. 48.
- 4 1929 m. lapkričio 28 d. Klaipėdos miesto vietos statusas. *Klaipėdos krašto valdžios žinios*, 1930 m. balandžio 29 d., Nr. 45.
- 5 Generolo Santarvės valstybių atstovo Odry 1921 m. vasario 11 d. paliepimas Nr. A212 dėl Jūrų įstaigos įsteigimo ir Jūrų nuopolių tardymo. *Klaipėdos krašto valdžios žinios*, 1921 m. vasario 16 d., Nr. 19.
- 6 Santarvės valstybių atstovo G. Pétisné 1922 m. rugsėjo 12 d. paliepimas Nr. A560 apie įsteigimą Krašto vertinimo teismo darbo ginčams. *Klaipėdos krašto valdžios žinios*, 1922 m. rugsėjo 29 d., Nr. 113.
- 7 Klaipėdos krašto Seimelio 1933 m. rugsėjo 15 d. įstatymas apie ginčų, kilusių iš nuomos sutarčių, taikinimą Nr. 109. *Klaipėdos krašto valdžios žinios*, 1933 m. rugsėjo 18 d., Nr. 104.
- 8 Santarvės valstybių atstovo G. Pétisné 1922 m. liepos 5 d. paliepimas Nr. A314 kaslink Taikini- mo įstaigų teisėtumą. *Klaipėdos krašto valdžios žinios*, 1922 m. liepos 10 d., Nr. 78.
- 9 Klaipėdos krašto direktorijos 1936 m. vasario 5 d. skelbimas. *Klaipėdos krašto valdžios žinios*, 1936 m. vasario 14 d., Nr. 17.
- 10 Gesetz über die Aufwertung von Hypotheken und anderen Ansprüchen (Aufwertungsgesetz) vom 16. Juli 1925.
- 11 Gerichtsverfassungsgesetz für das Deutsche Reich vom 27. Januar 1877.
- 12 Vok. *Preußische Ausbildungsordnung vom 1923*.
- 13 Klaipėdos krašto direktorijos 1934 m. lapkričio 24 d. paliepimas apie juridinius egzaminus ir paruošimą aukštesnėms teismo tarnyboms. *Klaipėdos krašto valdžios žinios*, 1934 m. lapkričio 30 d., Nr. 133.
- 14 Medžiaga apie Geveniaus bylą. LCVA. F. 383, ap. Nr. 7, b. 755, lap. 143–150.
- 15 LCVA. F. 383, ap. Nr. 7, b. 1496, lap. 2.
- 16 Vyriausiojo Tribunolo 1930 m. vasario 20 d. nutarimas A. Maskoliūno byloje. LCVA. F. 383, ap. Nr. 7, b. 755, lap. 216–218; Vyriausiojo Tri- bunolo 1930 m. vasario 20 d. nutarimas Vygon- to ir Lenausko byloje. *Teisė*, 1930, nr. 17, p. 77–78.
- 17 1928 m. birželio 15 d. Vyriausiojo Tribunolo vi- suotinio susirinkimo nutarimas, kuriuo buvo at- sakyta į Teisingumo ministro pasiūlymą apsvar- tyti Klaipėdos krašto teismo skelbimo tvarkos klausimą. LCVA. F. 383, ap. Nr. 7, b. 755, lap. 264.
- 18 Klaipėdos krašto Seimelio 1929 m. kovo 8 d. įstatymas Nr. 31 dėl baudžiamojo proceso tvar- kos pakeitimo. Klaipėdos krašto valdžios žinios, 1929 m. kovo 13 d., Nr. 24; Klaipėdos krašto Seimelio 1929 m. kovo 8 d. įstatymas Nr. 32 dėl civilinio proceso. Klaipėdos krašto valdžios ži- nios, 1929 m. kovo 13 d., Nr. 24.
- 19 Klaipėdos krašto gubernatoriaus A. Merkio 1931 m. birželio 15 d. raštas Teisingumo minist- rui. LCVA, f. 383, ap. 7, b. 755, lap. 14–16.
- 20 1930 m. lapkričio 11 d. *pro memoria* dėl teismų konflikto Klaipėdos krašte. LCVA. F. 383, ap. Nr. 7, b. 755, lap. 135.
- 21 Klaipėdos krašto gubernatoriaus A. Merkio 1929 m. lapkričio 20 d. *pro memoria*. LCVA, f. 383, ap. 7, b. 886, lap. 3.
- 22 Išvados iš pasitarimo pas p. Respublikos Prezi- dentą 1929 m. spalio 12–14 dienomis. LCVA, f. 383, ap. 7, b. 886, lap. 28–29.

- ²³ Teismų santvarkos įstatymas. *Vyriausybės žinios*, 1933 m. liepos 11 d., Nr. 419-2900.
- ²⁴ Petkevičius T. Klaipėdos krašto teismų kompetencija. LCVA, f. 648, ap. Nr. 1, b. 160, lap. 62–68; Romeris M. Kompetencijos konfliktai tarp autonominių Klaipėdos krašto teismų ir bendrųjų valstybės teismų. LCVA, f. 648, ap. Nr. 1, b. 160, lap. 69–75.
- ²⁵ Vyriausiojo Tribunolo 1930 m. vasario 20 d. nutarimas A. Maskoliūno byloje. LCVA, f. 383, ap. Nr. 7, b. 755, lap. 216–218; Vyriausiojo Tribunolo 1930 m. gegužės 22 d. nutarimas I. Vygando byloje; Vyriausiojo Tribunolo 1930 m. rugsėjo 4 d. nutarimas J. Dargėlos byloje; Vyriausiojo Tribunolo 1930 m. rugsėjo 4 d. nutarimas P. Gaveniaus byloje; Vyriausiojo Tribunolo visuotinio susirinkimo 1931 m. sausio 22 d. paaiškinimas į Teisingumo ministro klausimus dėl teismų kompetencijos spręsti bylas karo tarnybon nepriimtų Klaipėdos krašto naujokų. Žr.: Petkevičius T. Klaipėdos krašto teismų kompetencija. LCVA, f. 648, ap. Nr. 1, b. 160, lap. 62.
- ²⁶ 1932 m. lapkričio 28 d. *pro memoria*. LCVA, f. 648, ap. Nr. 1, b. 160, lap. 30.
- ²⁷ Petkevičius T. Klaipėdos krašto teismų kompetencija. LCVA, f. 648, ap. Nr. 1, b. 160, lap. 66.
- ²⁸ Romeris M. Kompetencijos konfliktai tarp autonominių Klaipėdos krašto teismų ir bendrųjų valstybės teismų. LCVA, f. 648, ap. Nr. 1, b. 160, lap. 69.
- ²⁹ Romeris M. Kompetencijos konfliktai tarp autonominių Klaipėdos krašto teismų ir bendrųjų valstybės teismų. LCVA, f. 648, ap. Nr. 1, b. 160, lap. 74.
- ³⁰ Romeris M. Klaipėdos krašto teismų ir prokurorų priežiūra. LCVA, f. 648, ap. Nr. 1, b. 160, lap. 79.
- ³¹ Romeris M. Klaipėdos krašto teismų ir prokurorų priežiūra. LCVA, f. 648, ap. Nr. 1, b. 160, lap. 80.
- ³² Panašių nuogaštavimų į Vokietijos atstovo abejones dėl Teismų santvarkos įstatymo atitikimo Statutui yra išreiškęs ir Klaipėdos krašto direktorijos pirmininkas O. Schreiber 1933 m. rugsėjo 14 d. rašte Klaipėdos krašto gubernatoriui. LCVA, f. 383, ap. Nr. 7, b. 1321, lap. 224–228.
- ³³ Politikos departamento direktoriaus S. Lozoraičio 1933 m. liepos 24 d. *pro memoria*. LCVA, f. 383, ap. Nr. 7, b. 1321, lap. 268–269.
- ³⁴ Užsienio reikalų ministro D. Zauniaus 1933 m. rugsėjo 6 d. ir rugsėjo 9 d. *pro memoria*. LCVA, f. 383, ap. Nr. 7, b. 1321, lap. 250, 251, 253.
- ³⁵ Užsienio reikalų ministro D. Zauniaus 1933 m. rugsėjo 11 d. *pro memoria*. LCVA, f. 383, ap. Nr. 7, b. 1321, lap. 250, 245.
- ³⁶ Užsienio reikalų ministro D. Zauniaus 1933 m. rugsėjo 13 d. *pro memoria*. LCVA, f. 383, ap. Nr. 7, b. 1321, lap. 250, 237–238.
- ³⁷ 1933 m. rugsėjo 22 d. E. Zechlin įteikti nuomonių skirtumai dėl Lietuvos teismų santvarkos įstatymo. LCVA, f. 383, ap. Nr. 7, b. 1321, lap. 198–200.
- ³⁸ Lietuvos pasiuntinio V. Čarneckio 1933 m. rugsėjo 20 d. raštas užsienio reikalų ministrui. LCVA, f. 383, ap. Nr. 7, b. 1321, lap. 209–211.
- ³⁹ Politikos departamento direktoriaus S. Lozoraičio 1933 m. spalio 10 d. *pro memoria*. LCVA, f. 383, ap. Nr. 7, b. 1321, lap. 149–164.
- ⁴⁰ Archyvuiniuose šaltiniuose nurodyta, kad 1931 m. gruodžio 1 d. notoje Lietuvos Vyriausybė pasižadėjo signatarinėms valstybėms, manytina, tartis dėl bet kokių teisinio reglamentavimo pakeitimų, jei jie buvo susiję su Klaipėdos kraštu. Žr.: LCVA, f. 648, ap. 1, b. 160, lap. 96.
- ⁴¹ Politikos departamento direktoriaus S. Lozoraičio 1933 m. spalio 28 d. *pro memoria*. LCVA, f. 648, ap. Nr. 1, b. 160, lap. 99.
- ⁴² Politikos departamento direktoriaus S. Lozoraičio 1933 m. lapkričio 2 d. *pro memoria*. LCVA, f. 648, ap. Nr. 1, b. 160, lap. 103–107.
- ⁴³ Lietuvos Prancūzijos pasiuntinybės 1934 m. birželio 13 d. *pro memoria*. LCVA, f. 383, ap. Nr. 7, b. 1321, lap. 37.
- ⁴⁴ Lietuvos Prancūzijos pasiuntinybės 1933 m. gruodžio 4 d. raštas užsienio reikalų ministrui. LCVA, f. 383, ap. Nr. 7, b. 1321, lap. 61–65.
- ⁴⁵ Lietuvos Prancūzijos pasiuntinybės 1933 m. gruodžio 4 d. raštas užsienio reikalų ministrui. LCVA, f. 383, ap. Nr. 7, b. 1321, lap. 65.
- ⁴⁶ Lietuvos Prancūzijos pasiuntinybės 1934 m. balandžio 12 d. raštas užsienio reikalų ministrui. LCVA, f. 383, ap. Nr. 7, b. 1321, lap. 42–46.
- ⁴⁷ Lietuvos Prancūzijos pasiuntinybės 1934 m. birželio 13 d. raštas užsienio reikalų ministrui. LCVA, f. 383, ap. Nr. 7, b. 1321, lap. 36.
- ⁴⁸ 1938 m. lapkričio 14 d. *pro memoria*. LCVA, f. 383, ap. Nr. 7, b. 1321, lap. 1–3.
- ⁴⁹ Teismų santvarkos įstatymo pakeitimas. *Vyriausybės žinios*, 1939 m. gegužės 24 d., Nr. 645-4706.
- ⁵⁰ Nežinomas autorius. Memeler Dampfboot, 1933, nr. 36. Žr.: Kavolis M. Klaipėdiečių priekaištai mūsų naujam Teismo Santvarkos Įstatymui. *Lietuvos aidas*, 1933 m. rugpjūčio 12 d., Nr. 181(1853), p. 8–9.
- ⁵¹ Ministrų kabineto reikalų vedėjo raštas teisingumo ministrui. LCVA, f. 923, ap. Nr. 1, b. 530, lap. 97.
- ⁵² Statutinio Teismo įstatymas. *Vyriausybės žinios*, 1935, Nr. 474-3326.